วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆส ปริทรรศน์
Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review
ISSN : 3057-1952 (ONLINE)

พุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย

Buddhist Innovations in Developing Archaeological Tourism Routes in Nong Khai Province

พระเทพวชิรคุณ. Phra Thep Wachirakhun[1]
E-mail: mahaton2515@gmail.com
อธิเทพ ผาทา. Athithep Phatha[2]
E-mail: athithepphatha@gmail.com
พระครูสมุห์ปิยพร ปิยธมฺโม Phra. Khru Sumuh Piyaphon Piyathammo[3]
ธนัญชาภาวิ์ ชัยประภา. Thananchapha Chaiprapha[4]
ธนาธิป ฮาดเนาลี. Thanathip Hadnauli[5]
พระครูภาวนาสารบัณฑิต. Phra khru Bhavanasarapundit[6]
E-mail: athithepphatha@gmail.com

Received: February 10, 2026 **Revised:** July 6, 2026
Accepted: July 19, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาเชิงสำรวจและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย (2) เพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้พุทธนวัตกรรมพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่ง

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[4] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[5] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[6] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University

โบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย (3) เพื่อประเมินผลพุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการวิจัย เน้นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย มีการจัดกระบวนการวิจัยด้วยการถอดบทเรียนและการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการปฏิบัติการร่วมกันในพื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมายแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน

ผลการวิจัยพบว่า (1) แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายนั้นมีอยู่จำนวนมากเพราะเป็นเมืองที่มีความเจริญมาในอดีต แต่คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกแหล่งโบราณคดีที่เอื้อต่อการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวจำนวน 12แห่งใน 2 อำเภอคืออำเภอเมืองหนองคายและอำเภอท่าบ่อ จากนั้นก็ได้นำเอามาพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (2) มีการดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีในจังหวัดหนองคายคือ (1) กิจกรรมอบรมยุวมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมฯ (2) กิจกรรมอบรมให้ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านกระบวนการนำนักท่องเที่ยวชมตาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมฯทั้ง 13 จุด (3) ทำการประเมินการดำเนินการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านกระบวนการ(1)สัมภาษณ์เชิงลึกและ(2)การประชุมกลุ่มย่อย พบว่าผลการตอบรับของชุมชนไปในแนวทางที่ดี

คำสำคัญ : พุทธนวัตกรรม; การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม; จังหวัดหนองคาย

ABSTRACT

The research project. "Buddhist Innovations in Developing Archaeological Tourism Routes in Nong Khai Province." has three objectives:(1) To conduct an exploratory study and develop a cultural tourism route of the type of Buddhist archaeological site in Nong Khai Province.(2) To organize activities to promote learning about Buddhist innovations and develop cultural tourism routes in the form of Buddhist archaeological sites in Nong Khai Province.(3) To evaluate the effectiveness of Buddhist innovation in developing cultural tourism routes of the type of Buddhist archaeological sites in Nong Khai Province.

This research is qualitative. employing action research as part of its methodology. It emphasizes analysis in both spatial and target group contexts.The research process was structured through lesson learned extraction and the integration of data obtained from interviews. observations. and collaborative activities in the study area and with the target group. in a participatory manner at every stage.

The research results found that (1) there are many Buddhist archaeological sites in Nong Khai province because it was a city that was prosperous in the past.However. the research team selected

12 archaeological sites in two districts: Nong Khai City District and Tha Bo District. that are conducive to developing tourism routes.That was then used to develop cultural tourism routes.(2) There are activities being organized to promote cultural tourism of the archaeological site type in Nong Khai Province. namely:(1) Training activities for young tour guides to promote cultural tourism. etc.(2) Training activities to provide knowledge about cultural tourism through the process of taking tourists to see the 13 cultural tourism routes.(3) Conduct an assessment of the implementation of cultural tourism route development through the process of (1) in-depth interviews.and (2) the small group meetings found that the community's response was positive.

Keywords: Buddhist Innovations; Developing Archaeological Tourism Routes; Nong Khai Province

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 หนองคายเป็นจังหวัดหนึ่งที่กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดโดยมุ่งเน้นให้เป็นเมืองน่าอยู่ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีในวัฒนธรรมที่หลากหลาย สอดคล้องกับกรอบการพัฒนาจังหวัดภายใต้วิสัยทัศน์ "เมืองน่าอยู่ มุ่งสู่เกษตรอินทรีย์ ท่องเที่ยววิถีลุ่มน้ำโขง เชื่อมโยงการค้าชายแดน" โดยมีเป้าหมายการพัฒนาจังหวัด (ในระยะเวลา 5 ป) พ.ศ. 2566 – พ.ศ. 2570 ในด้านการท่องเที่ยวก็คือด้านการท่องเที่ยววิถีลุ่มน้ำโขง โดยเน้นการดึงเอาศักยภาพของพื้นที่ ในด้านทรัพยากรและต้นทุน 3 ธรรม (1) ธรรมะ (2) วัฒนธรรม และ(3) ธรรมชาติ นำมาใช้เป็นแรงดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งภายในและต่างประเทศเข้ามาในพื้นที่ รวมถึงการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชื่อมโยงไปยังประเทศอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (ไทย – สปป.ลาว – เวียดนาม และจีน)[7] โดยวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ดังกล่าวแสดง ให้เห็นว่าในการพัฒนาจังหวัดนั้นสิ่งที่สำคัญนอกเหนือไปจากการมุ่งเน้นให้ประชากรมีความเป็นอยู่ที่ดี มีชุมชนที่ เข้มแข็ง การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดแล้วก็ยังต้องมีการเน้นในเรื่องของการท่องเที่ยวในหลายๆด้านโดยเฉพาะในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแล้วถือว่าเป็นจุดเน้นสำคัญเพื่อการอนุรักษ์ สืบทอดวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างรู้คุณค่าอีกด้วย

จังหวัดหนองคายถือว่าเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประชาชนนับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ และมีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาอันเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และเป็นที่เคารพนับถือศรัทธา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวหนองคายและประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่บริเวณสองฝั่งโขงทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าพื้นที่จังหวัดหนองคายนั้นมีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็นจำนวนมากอันแสดงให้เห็นว่าเมืองหนองคายนั้นเป็นพื้นที่ตั้งของแหล่งชุมชนโบราณ

[7] กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดหนองคาย, แผนพัฒนาจังหวัดหนองคาย ปี พ.ศ. 2566-2570. จาน [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: https://www.nongkhai.go.th/web_nk/stratigy_plan.php เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือนเมษายน พ.ศ. 2568.

มาตั้งแต่ครั้งก่อนประวัติศาสตร์มาจนถึงยุคก่อสร้างอารยธรรมทางประวัติศาสตร์ที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันทำให้หนองคายกลายมาเป็นเมืองที่พบแหล่งโบราณคดีเป็นจำนวนมาก โดยแหล่งโบราณคดีที่พบนั้นก็สามารถที่จะจัดแบ่งเป็นประเภทได้ 5 ประเภทดังต่อไปนี้ คือ (1) แหล่งโบราณคดีประเภทชุมชนโบราณก่อนประวัติศาสตร์ ได้แก่ ชุมชนเมืองโบราณบ้านโคกคอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เป็นแหล่งโบราณคดีที่มีอายุรุ่นเดียวกับเมืองโบราณบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี[8] (2) แหล่งโบราณคดีประเภทเมืองโบราณสมัยประวัติศาสตร์ ได้แก่ สมัยทวารวดี[9] สมัยขอมเมืองพระนคร[10] สมัยสุโขทัย[11] สมัยอยุธยา[12] และสมัยรัตนโกสินทร์ โดยแหล่งโบราณคดีซึ่งมีพัฒนาการของเมืองที่มีมาตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ยุคแรกจนถึงยุคปัจจุบันก็ได้แก่ ชุมชนเมืองโบราณ ปะโค เวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย (3) แหล่งโบราณคดีประเภทพระธาตุและวัดเก่าโบราณที่เมือง ปะโค เวียงคุก ได้แก่ พระธาตุวัดเทพพลประดิษฐานราม[13] พระธาตุวัดสาวสุวรรณ[14] พระธาตุบังพวน[15] พระธาตุโพนจิกเวียงวัว[16] เป็นต้น (4) แหล่งโบราณคดีประเภทพระพุทธรูปโบราณ ได้แก่ หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย(พระอารามหลวง)จังหวัด

---

[8] ฐานข้อมูลแหล่งโบราณคดีที่สำคัญในประเทศไทย “บ้านโคกคอน” [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล https://archaeology.sac.or.th/archaeology/198.เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

[9] ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ใบเสมาหินศาลเจ้าพ่อเปงจาน [ออนไลน์], แหล่งข้อมูลhttp://www.m-culture.in.th/album/100504/ เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

[10] หลักฐานการพบ(1) บัวแถลงรูปเทวดาถือกระบอก 2 ชิ้นซึ่งทางวัดเอามาทำเป็นใบเสมา (2) นาคปัก และ (3) หัวบันไดนาค กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากร 9 ขอนแก่น, **โครงการศึกษาแหล่งโบราณสถานเมืองโบราณเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย**, (ขอนแก่น : เอกสารสำเนา, 2553), หน้า 10.

[11] พบกลุ่มเจดีย์ในวัดพระธาตุบังพวนอยู่ในกลุ่ม “สัตตมหาสถาน”ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย

[12] พบเจดีย์ 2 องค์ ที่วัดเทพพลประดิษฐาราม ต.เวียงคุก อ.เมือง จ.หนองคาย ได้รับอิทธิพลของศิลปะสมัยอยุธยาผสมกับล้านนา

[13] กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากร 9 ขอนแก่น, **โครงการศึกษาแหล่งโบราณสถานเมืองโบราณเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย**, (ขอนแก่น : เอกสารสำเนา, 2553), หน้า 10.

[14] สำนักศิลปากรที่ 8 ขอนแก่น วัดสาวสุวรรณาราม บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล
https://www.facebook.com/finearts8.khonkaen/photos/a.398432477194211/990330584671061/?_rdr
เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

[15] กรมศิลปากร, **อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม)**, พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2537), หน้า 99-100.

[16] กรมศิลปากร, พระธาตุโพนจิกเวียงงัว, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล http://www.finearts.go.th/olddata/files/bThat_Phon_Chik_Wiang_Ngua.pdf, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

หนองคาย[17] หลวงพ่อองค์ตื้อวัดศรีชมพูองค์ตื้อ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย[18] เป็นต้นและยังมีพระพุทธรูปในยุคต่างๆที่กระจัดกระจายอยู่ตามวัดในเขตเมืองปะโค เวียงคุกอีกจำนวนมาก (5) แหล่งโบราณคดีประเภทศิลาจารึก ซึ่งเป็นจารึกที่เกิดขึ้นในยุคล้านช้างซึ่งมีกระจายอยู่ตามวัดต่างๆริมฝั่งแม่น้ำโขงเริ่มมาจากอำเภอศรีเชียงใหม่[19] อำเภอท่าบ่อ[20] อำเภอเมือง[21] อำเภอโพนพิสัย[22] ซึ่งจากการสำรวจเบื้องต้นพบว่ามีมากกว่า 20 หลักนับอายุตั้งแต่สมัยพระเจ้าโพธิสาลราชกุมาล แห่งอาณาจักรล้านช้างเป็นต้นมา

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า แม้ว่าจะพบว่าจังหวัดหนองคายนั้นมีแหล่งโบราณคดีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก็ปรากฏว่าแหล่งโบราณคดีเหล่านั้นไม่ได้รับความสนใจและไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เนื่องจากว่า ขาดการเอาใจใส่จากหน่วยงานของรัฐที่จะเข้าไปกระตุ้นให้สังคมเห็นความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในจังหวัดหนองคายนั้นได้ทราบ อีกทั้งประชาชนในชุมชนก็ยังขาดความเข้าใจและรู้ถึงคุณค่าของแหล่งโบราณคดีที่มีอยู่ในพื้นที่หรือในชุมชนของตน ทำให้แหล่งโบราณคดีหลายแห่งในจังหวัดโดยเฉพาะที่เมืองปะโค เวียงคุกนั้นถูกทำลาย หลายแห่งถูกทอดทิ้งอย่างไร้ค่า และไม่ได้รับการสืบต่อหรือการพัฒนาเพื่อให้เห็นแหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่คนรุ่นเก่าจะส่งต่อให้กับคนรุ่นใหม่ได้[23] จึงนับว่าเป็นเรื่องที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง โดยปัญหาที่เกิดกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายในฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิง

---

[17] พ.ท.สุพจน์ โพธิสว่าง, **ประวัติหลวงพ่อพระใส**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 3-5.

[18] พัฒน์ น้อยแสงศรี, เรียบเรียง **พระเจ้าองค์ตื้อ,** ในการรวมบทความ หนองคายเพื่อคนหนองคาย เรียบเรียงจัดพิมพ์โดยนางสาววนิดา ส่งเสริมสวัสดิ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มังกรการพิมพ์) หน้า132-137.

[19] ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย : จารึกวัดพระแก้ว [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/2393 เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

[20] ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย จารึกวัดศรีเมือง ด้านที่ 1 พุทธศักราช 2109 [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/2247 เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

[21] ฐานข้อมูลแหล่งโบราณคดีที่สำคัญของประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิริธร, จารึกวัดพระไชยเชษฐาธิราช, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/archaeology/archaeology/ เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

[22] ฐานข้อมูลแหล่งโบราณคดีที่สำคัญของประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิริธร, จารึกวัดมณีโคตร , [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/2378 เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

[23] พ.ท.สุพจน์ โพธิสว่าง, **ประวัติหลวงพ่อพระใส**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 3-5.

วัฒนธรรมที่มีคุณค่าของจังหวัดแต่ก็ปรากฏว่าในยุคปัจจุบันนั้นแทบจะไม่มีกิจกรรมเชิงท่องเที่ยวหรือมีการเปิดเผยสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดให้เป็นที่ทราบกันในเชิงสาธารณะเลยทำให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถที่จะเข้าถึงสถานที่หรือแหล่งท่องเที่ยวนั้นได้เลยทั้ง ๆ ที่จังหวัดหนองคายนั้นมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่พร้อมมูล โดยสาเหตุที่ทำให้ไม่มีการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวนั้นก็มาจากสาเหตุที่สำคัญก็คือ (1) ไม่มีการกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีเอาไว้อย่างชัดเจน (2) หน่วยงานของรัฐในพื้นที่และในจังหวัดไม่มีการดำเนินการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมให้ชัดเจนมาตั้งแต่ต้น (3) ไม่มีแหล่งข้อมูลเพื่อสนับสนุนการจัดการพัฒนาเส้นทางของแหล่งท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมที่เพียงพออันเนื่องจากขาดการศึกษาและวิจัยอย่างเพียงพอ

จากสภาพปัญหาดังกล่าวคณะผู้สวิจัยจึงมีความเห็นว่าควรที่จะต้องมีการเร่งพัฒนาเรื่องพุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายให้ชัดเจนไปพร้อม ๆ กับการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาและจัดการเรียนรู้หรือกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายให้กับคนในพื้นที่และโดยเฉพาะในส่วนของหน่วยทางการศึกษาและฝ่ายปกครองของจังหวัดเพื่อให้แหล่งโบราณคดีชุมชนของจังหวัดหนองคายนั้นได้รับการพัฒนาจนก้าวเข้าสู่การเป็น “Smart City” ด้วยการนำเอานวัตกรรมใหม่ๆเข้าไปใช้เพื่อทำให้ผู้คนและสังคมสามารถที่จะเข้าถึงเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายได้ อันจะนำไปสู่การที่ผู้คนทั้งในจังหวัดหนองคายและจังหวัดใกล้เคียงสามารถที่จะเข้าถึงเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายได้โดยง่าย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย” เพื่อเกิดเอกภาพในการศึกษาเรื่องเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายอันจะเป็นการดำเนินการที่สอดคล้องกับแนวโน้มของการพัฒนาของชาติในอันดับต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเชิงสำรวจและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย

2. เพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้พุทธนวัตกรรมพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย

3. เพื่อประเมินผลพุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย

วิธีดำเนินการิวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเรื่องนี้จะครอบคลุมปัจจัยที่มีผลต่อการศึกษาพุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายโดยศึกษาสภาพบริบททางสังคมสถานท่องเที่ยวในชุมชน จากนั้นกำหนดการออกแบบกิจกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย รวมถึงการพัฒนาแอพพลิเคชั่นเพื่อการการสร้างเครือข่ายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้พุทธนวัตกรรมพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ในพื้นที่ได้มากขึ้น โดยเฉพาะการดำเนินการเพื่อทำ MOU ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย.สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย.สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย.คณะสงฆ์จังหวัดหนองคาย.มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย.มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย เพื่อก่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายระหว่างหน่วยงานและองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยว

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นกลุ่มพระภิกษุสงฆ์ ผู้บริหารภาครัฐ ส่วนงานของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย สำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย และตัวแทนชุมชน ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดหนองคาย(ตามอำเภอที่ระบุ) โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่ โดยกำหนดเกณฑ์ คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1) กลุ่มพระสงฆ์ จำนวน 10 รูป
2) กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน
3) กลุ่มตัวแทนชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน/นักวิชาการ จำนวน 10 คน
4) กลุ่มสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย จำนวน 5 คน
5) กลุ่มผู้สนใจเข้าร่วมสัมมนา/กิจกรรม จำนวน 20 คน

รวม จำนวน 55 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การทบทวนข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 55 รูป/คน การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า

ขั้นตอนที่ 4 การรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม เวทีแสดงความคิดเห็นและเวทีชุมชนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการศึกษาพื้นที่แหล่งข้องมูลที่เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาเส้นทางการ

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย โดยจังหวัดหนองคายนั้นมีพื้นที่ที่มีจารึกล้านอยู่ใน 4 อำเภอที่สามารถจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายและมีพื้นที่ที่คณะผู้วิจัยจะต้องลงพื้นที่เพื่อศึกษาพุทธนวัตกรรมพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย ดังนี้ จังหวัดหนองคาย ได้แก่ อำเภอเมืองหนองคาย อำเภอโพนพิสัย อำเภอท่าบ่อ อำเภอศรีเชียงใหม่ โดยมีรายละเอียดคือ

(1) อำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย

1.วัดพระธาตุลาหนอง 2.วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง
3.วัดพระธาตุบังพวน 4.วัดยอดแก้ว
5.วัดสาวสุวรรณ 6.วัดเทพพลประดิษฐาราม
7.วัดอุดมสรรพผล 8.วัดพระธาตุบุ(โพนจิกเวียงงัว)
9.วัดพระไชยเชษฐาวนวัน

(2) อำเภอท่าบ่อ

1.วัดศรีชมภูองค์ตื้อ
2.วัดกัสสปมธุโรม
3.วัดศิลาเลข

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ตามประเด็นต่าง ๆ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เกี่ยวกับข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และนำเสนอข้อมูล

ผลการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1)เพื่อศึกษาเชิงสำรวจและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย(2) เพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้พุทธนวัตกรรมพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภท แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย(3) เพื่อประเมินผลพุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย ผลจากการดำเนินวิจัยสามารถที่จะสรุปได้ดังต่อไปนี้

ศึกษาเชิงสำรวจและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย

จากการลงพื้นที่วิจัยเรื่องพุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายคณะผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่วิจัยเพื่อสำรวจจแหล่งโบราณคดีในจังหวัดหนองคายจำนวน 12 แห่ง โดยแบ่งเป็น 2 อำเภอได้แก่

(1) อำเภอเมืองหนองคาย ซึ่งมีแหล่งโบราณคดีจำนวน 9 แห่งได้แก่

1.วัดพระธาตุลาหนอง 2.วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง

3.วัดพระธาตุบังพวน 4.วัดยอดแก้ว

5.วัดสาวสุวรรณ 6.วัดเทพพลประดิษฐาราม

7.วัดอุดมสรรพผล 8.วัดพระธาตุบุ(โพนจิกเวียงงัว)

9.วัดพระไชยเชษฐากวนวัน

(2) อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ซึ่งมีแหล่งโบราณคดีจำนวน 3 แห่งได้แก่

1.วัดศรีชมภูองค์ตื้อ

2.วัดกัสสปมธุโรม

3.วัดศิลาเลข

โดยแหล่งโบราณคดีในแต่ละแห่งนั้นถือว่าเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งในแง่ของเชิงศาสนาและวัฒนธรรมทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้ง่ายต่อการนำมาจัดทำหรือพัฒนาเป็นเส้นทางในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย

จากนั้น คณะผู้วิจัยได้นำเอาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายทั้ง 12 แห่งนั้นมาจัดทำหรือพัฒนาเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยแบ่งเป็น 2 เส้นทางก็คือ (1) เส้นทางขาไป ประกอบไปด้วย (1) วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง (2) วัดพระธาตุหล้าหนอง (2) วัดพระธาตุบังพวน (4) วัดกัสสปมธุโรม (5) วัดศรีชมภูองค์ตื้อ (2) เส้นทางขากลับเริ่มจาก วัดศรีชมภูองค์ตื้อ มาที่ (1) วัดศิลาเลข (2)วัดยอดแก้ว (3)วัดสาวสุวรรณ (4) วัดเทพพลประดิษฐาราม (5) วัดพระธาตุบุ (6)วัดอุดมสรรพผล (7) วัดพระไชยเชษฐา(วัดทุ่งกวนวัน และเดินทางกลับมาที่วัดโพธิ์ชัยพระอารามหลวง ซึ่งถือว่านี่คือ เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้พุทธนวัตกรรมพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย

ภายหลังจากการดำเนินการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย เสร็จแล้วจากนั้นคณะผู้วิจัยได้ทำการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายตามเส้นทางที่ได้ดำเนินการพัฒนาไว้แล้วโดยการดำเนินการดังนี้ คือ

(1) การจัดโครงการอบรมยุวมัคคุเทศก์เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย ระหว่างวันที่ 8-9 กันยายน 2568 โดยใช้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตอำเภอเมืองหนองคายเป็นผู้เข้าร่วมอบรม โดยได้นำนักเรียนท่องเที่ยวตามเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายทั้ง 2 ขา คือขาไปและขากลับ คือ (1) เส้นทางขาไป ประกอบไปด้วย (1) วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง (2) วัดพระ

ธาตุหล้าหนอง (2) วัดพระธาตุบังพวน (4) วัดกัสสปมธุโรม (5) วัดศรีชมภูองค์ตื้อ (2) เส้นทางขากลับเริ่มจาก วัดศรีชมภูองค์ตื้อ มาที่ (1) วัดศิลาเลข (2)วัดยอดแก้ว (3)วัดสาวสุวรรณ (4) วัดเทพพลประดิษฐาราม (5) วัดพระธาตุบุ (6)วัดอุดมสรรพผล (7) วัดพระไชยเชษฐา(วัดทุ่งกวนวัน และเดินทางกลับมาที่วัดโพธิ์ชัยพระอารามหลวง ผลการอบรมก็เป็นผลทำให้ผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้ในเรื่องของเส้นทางการท่องเที่ยวมากขึ้น

(2) จากนั้นคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดการนำประชาชนที่สนใจลงท่องเที่ยวตามเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย ทั้ง 2 ขา คือขาไปและขากลับ คือ (1) เส้นทางขาไป ประกอบไปด้วย (1) วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง (2) วัดพระธาตุหล้าหนอง (2) วัดพระธาตุบังพวน (4) วัดกัสสปมธุโรม (5) วัดศรีชมภูองค์ตื้อ (2) เส้นทางขากลับเริ่มจาก วัดศรีชมภูองค์ตื้อ มาที่ (1) วัดศิลาเลข (2)วัดยอดแก้ว (3)วัดสาวสุวรรณ (4) วัดเทพพลประดิษฐาราม (5) วัดพระธาตุบุ (6)วัดอุดมสรรพผล (7) วัดพระไชยเชษฐา(วัดทุ่งกวนวัน และเดินทางกลับมาที่วัดโพธิ์ชัยพระอารามหลวง เพื่อเป็นการย้ำว่าหากมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวจริงจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างไร

ประเมินผลพุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินผลการศึกษาพุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย โดยการประเมินผ่านวิธีการด้านคุณภาพก็คือ (1) การสัมภาษณ์เชิงลึก และ(2) การประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบหรือผลของการดำเนินการ ผลการประเมินปรากฏว่า

(1) ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ปรากฏว่ามีความเห็นที่สอดคล้องกันว่าการดำเนินการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายนั้นเป็นสิ่งที่มีประโยชน์กับชุมชนหรือพื้นที่คือจังหวัดหนองคายทั้งในระดับจุลภาค คือระดับชุมชน และระดับมหัพภาค คือระดับนโยบายของจังหวัด โดยในระดับชุมชนนั้นจะพบว่าประชาชนในชุมชนจะได้รับประโยชน์จากการดำเนินการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายเป็นอย่างมากเพราะเป็นการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนได้มีรายได้จากการท่องเที่ยวหรือการเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว นอกจากนั้นชุมชนยังได้รับความรู้และคุณค่าจากการได้เข้าร่วมอบรมโดยนักวิชาการเพื่อให้เกิดความรู้ไว้ตอบโจทย์และอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ในระดับมหภาคนั้นเห็นว่าควรมี (1) การกำหนดนโยบายระดับจังหวัดในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (2) ควรจัดให้มีการบรรจุองค์ความรู้ไว้ในหลักสูตรการสอนระดับอุดมศึกษาของสถานศึกษาในจังหวัดเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านการท่องงเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยเฉพาะสาขาด้านการท่องเที่ยวในระดับมหาวิทยาลัย

(2) ผลจากการประชุมกลุ่มย่อยหรือการสัมมนาเกี่ยวกับการดำเนินการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายนั้นพบว่า (1) ที่

ประชุมเห็นว่าเป็นผลการวิจัยที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งทางด้านวิชาการและการกำหนดนโยบายเพื่อการท่องเที่ยวของจังหวัด (2) ที่ประชุมเห็นว่าควรที่จะต้องจัดให้มีหน่วยงานที่จะต้องเข้ามารับผิดชอบในด้านนี้โดยตรงโดยเฉพาะหน่วยงานของจังหวัดหนองคายที่จะทำหน้าที่พัฒนาการดำเนินการตามกรอบของโครงการนี้ (3) ที่ประชุมเห็นว่าควรที่จะต้องนำเอาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายไปเป็นโมเดลกหรือแบบของการพัฒนาจังหวัด (4) ที่ประชุมเห็นว่าการดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนี้ควรเป็นนโยบายที่ทุกชุมชนควรที่จะได้รับรู้และเข้าถึง

กล่าวโดยสรุปจะพบว่าการประเมินผลจากการดำเนินการทั้ง 2 กระบวนการนั้นพบว่าสังคมยอมรับผลการดำเนินงานตามกรอบการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายในทุกมิติและจะต้องมีการนำไปดำเนินการในระดับมหาภาคต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย”มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ (1)เพื่อศึกษาเชิงสำรวจและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย(2) เพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้พุทธนวัตกรรมพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย(3) เพื่อประเมินผลพุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย โดยคณะผู้วิจัยได้ศึกษาผ่านการวิเคราะห์ประเด็นต่างๆมาแล้วจะมีข้อค้นพบที่สามารถจะนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

จากการลงพื้นที่สำรวจแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายนั้นพบว่าจังหวัดหนองคายแม้จะมีแหล่งโบราณคดีจำนวนมากก็จริงยที่ยังเป็นแหล่งที่ไม่สามารถที่จะเข้าถึงได้ง่ายและไม่สะดวกในการเดินทาง ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการ “คัดเลือก”แหล่งโบราณคดีที่จะสามารถนำมาเป็นแบบในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย ซึ่งก็สามารถคัดเลือกได้ 12 แห่ง ใน 2 อำเภอ ได้แก่ (1) อำเภอเมืองหนองคาย ซึ่งมีแหล่งโบราณคดีจำนวน 9 แห่งได้แก่ 1.วัดพระธาตุลาหนอง 2.วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง 3.วัดพระธาตุบังพวน 4.วัดยอดแก้ว 5.วัดสาวสุวรรณ 6.วัดเทพพลประดิษฐาราม 7.วัดอุดมสรรพผล 8.วัดพระธาตุบุ(โพนจิกเวียงงัว) 9.วัดพระไชยเชษฐาวนวัน (2) อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ซึ่งมีแหล่งโบราณคดีจำนวน 3 แห่งได้แก่ 1.วัดศรีชมภูองค์ตื้อ 2.วัดกัสสปมธุโรม 3.วัดศิลาเลข และเมื่อได้จำนวนของสถานที่ทั้ง 12 แห่งแล้วคณะผู้วิจัยก็ได้ดำเนินการพัฒนาเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายใน 1 เส้นทางทั้ง ขาไปและขากลับ คือ ข (1) เส้นทางขาไป ประกอบไปด้วย (1) วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง (2) วัดพระธาตุหล้าหนอง (2) วัดพระ

ธาตุบังพวน (4) วัดกัสสปมธุโรม (5) วัดศรีชมภูองค์ตื้อ (2) เส้นทางขากลับเริ่มจาก วัดศรีชมภูองค์ตื้อ มาที่ (1) วัดศิลาเลข (2)วัดยอดแก้ว (3)วัดสาวสุวรรณ (4) วัดเทพพลประดิษฐาราม (5) วัดพระธาตุบุ (6)วัดอุดมสรรพผล (7) วัดพระไชยเชษฐา(วัดทุ่งกวนวัน และเดินทางกลับมาที่วัดโพธิ์ชัยพระอารามหลวง

ซึ่งจากการดำเนินการ (1) สำรวจ (2) การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวฯก็จะพบว่า มีสถานที่ท่องเที่ยวหลายสถานที่ที่แม้จะมีความน่าสนใจแต่ก็ไม่อยู่ในเส้นทาง ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้คัดออกและเหลือไว้เฉพาะสถานที่ที่เหมาะสมและเดินทางได้สะดวกดังปรากฏในเส้นทางที่ได้กำหนดเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย โดยการจัดกิจกรรม 2 กิจกรรม ก็คือ (1) กิจกรรมอบรมยุวมัคคุเทศก์เพื่อการส่งเสริมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย และ (2) กิจกรรมนำนักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินผลของการดำเนินการส่งเสริมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย ประเมินผ่านวิธีการด้านคุณภาพก็คือ (1) การสัมภาษณ์เชิงลึก และ(2) การประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบหรือผลของการดำเนินการ ผลการประเมินปรากฏว่า

(1) ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ปรากฏว่ามีความเห็นที่สอดคล้องกันว่าการดำเนินการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายนั้นเป็นสิ่งที่มีประโยชน์กับชุมชนหรือพื้นที่คือจังหวัดหนองคายทั้งในระดับจุลภาค คือระดับชุมชน และระดับมหัพภาค คือระดับนโยบายของจังหวัด โดยในระดับชุมชนนั้นจะพบว่าประชาชนในชุมชนจะได้รับประโยชน์จากการดำเนินการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายเป็นอย่างมากเพราะเป็นการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนได้มีรายได้จากการท่องเที่ยวหรือการเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว นอกจากนั้นชุมชนยังได้รับความรู้และคุณค่าจากการได้เข้าร่วมอบรมโดยนักวิชาการเพื่อให้เกิดความรู้ไว้ตอบโจทย์และอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ในระดับมหภาคนั้นเห็นว่าควรมี (1) การกำหนดนโยบายระดับจังหวัดในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (2) ควรจัดให้มีการบรรจุองค์ความรู้ไว้ในหลักสูตรการสอนระดับอุดมศึกษาของสถานศึกษาในจังหวัดเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านการท่องงเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยเฉพาะสาขาด้านการท่องเที่ยวในระดับมหาวิทยาลัย

(2) ผลจากการประชุมกลุ่มย่อยหรือการสัมมนาเกี่ยวกับการดำเนินการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายนั้นพบว่า (1) ที่ประชุมเห็นว่าเป็นผลการวิจัยที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งทางด้านวิชาการและการกำหนดนโยบายเพื่อการท่องเที่ยวของจังหวัด (2) ที่ประชุมเห็นว่าควรที่จะต้องจัดให้มีหน่วยงานที่จะต้องเข้ามารับผิดชอบในด้านนี้

โดยตรงโดยเฉพาะหน่วยงานของจังหวัดหนองคายที่จะทำหน้าที่พัฒนาการดำเนินการตามกรอบของโครงการนี้ (3) ที่ประชุมเห็นว่าควรที่จะต้องนำเอาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายไปเป็นโมเดลหรือแบบของการพัฒนาจังหวัด (4) ที่ประชุมเห็นว่าการดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนี้ควรเป็นนโยบายที่ทุกชุมชนควรที่จะได้รับรู้และเข้าถึง

องค์ความรู้จากการวิจัย

สำหรับการดำเนินการวิจัยเรื่อง “พุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย”โดยพื้นที่การวิจัยในครั้งนี้ได้กำหนดพื้นที่อำเภอเมืองหนองคายและอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย มาทั้งหมดสามารถสรุปองค์ความรู้และข้อค้นพบสำคัญได้ดังนี้

ภาพแสดงถึงองค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่แสดงถึงองค์ความรู้จากการวิจัยจะเห็นได้ว่า พุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายได้ค้นพบองค์ความรู้ที่สำคัญดังต่อไปนี้

(1) ผลการลงพื้นที่แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย โดยการศึกษาวิจัยจะพบว่าจังหวัดหนองคาย นั้นเป็นพื้นที่ที่เคยเป็นอดีตชุมชนโบราณยุคประวัติศาสตร์มาก่อนทำให้ผ่านความเจริญในยุคสมัยต่าง ๆ มาหลายสมัยทำให้มีแหล่งโบราณคดีจำนวนมากทั้งในส่วนของชุมชนโบราณหรือในส่วนของศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกและลงพื้นที่สำรวจแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย จำนวน 12 แห่ง ดังต่อไปนี้คือ (1) วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง (2) วัดพระธาตุลาหนอง (3) วัดพระธาตุบังพวน (4) วัดกัสสปมธุโรม (5) วัดศรีชมภูองค์ตื้อ (6) วัดศิลาเลก (7) วัดยอดแก้ว (8) วัดสาวสุวรรณ (9) วัดเทพพลประดิษฐาน ราม (10) วัดพระธาตุบุ(โพนจิกเวียงงัว) (11) วัดอุดมสรรพผล (12) วัดพระไชยเชษฐาวนวัน โดยทั้ง 12 วัดนี้ถือว่าเป็นวัดที่อยู่ในพื้นที่ 2 อำเภอก็คือ (1) อำเภอเมืองหนองคาย และ (2)อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย

(2) การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย ก็ได้นำเอาข้อมูลแหล่งโบราณคดีฯจำนวน 13 แห่งนั้นมาพัฒนาเป็น “เส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม”ซึ่งกินพื้นที่ 2 อำเภอมีจุดที่ท่องเที่ยวจำนวน 12 จุดโดยมีจุดเริ่มต้นมาจากวัดโพธิ์ชัยพระอารามหลวงและมาสิ้นสุดที่วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวงเช่นเดียวกัน ซึ่งการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวนั้น เกิดมาจากการลงพื้นที่สำรวจก่อนเพื่อให้เห็นถึงความเหมาะสมของเส้นทางและความสำคัญของเนื้อหาของแหล่งโบราณคดีที่มีอยู่ นอกจากนั้นยังเป็นเรื่องของเส้นทางการเดินทางที่สะดวกและความยากง่ายของการเข้าถึงแหล่งโบราณคดีแห่งนั้นด้วย

(3) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาเส้นทางการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายนั้นได้จัดกิจกรรม 2 ประเภทก็คือ (1) จัดโครงการอบรมยุวมัคคุเทสก์ เพื่อการพัฒนาเส้นทางการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย โดยใช้นักเรียนมัธยมศึกษาในพื้นที่ ซึ่งมีการอบรมจำนวน 2 วัน และมีการนำยุวมัคคุเทสก์เดินทางท่องเที่ยว ตามเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายทั้ง 12 จุดนั้น (2) การนำบุคลากรของชุมชนในพื้นที่เดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย เพื่อให้เกิดความรู้และได้ทราบถึงเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย

(4) การประเมินพุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย เพื่อให้เห็นถึงผลที่เกิดจากการดำเนินการเกี่ยวกับโครงการวิจัยที่ได้ดำเนินการมาเกี่ยวกับพุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ

ประเมินผลโดยการใช้กรอบการประเมินผลในเชิงคุณภาพ 2 ประการคือ (1) ประเมินผลจากนักท่องเที่ยวและผู้เข้าร่วมกิจกรรมโครงการอบรมยุวมัคคุเทสก์เพื่อการพัฒนาเส้นทางการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายทั้งในส่วนของนักเรียนและบุคลากรที่เข้าร่วมกิจกรรมรวมถึงบุคลากรจากชุมชน (2) ประเมินจากผู้มีส่วนได้เสียในการดำเนินการ(stakeholder) คือผู้บริหารหน่วยงานของรัฐและเอกชนรวมถึงชุมชนที่อยู่ภายในแหล่งโบราณคดีผ่านกระบวนการ 2 ประการคือ (1) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเป็นต้น ซึ่งผลของการประเมินก็จะพบว่าผลการดำเนินการนั้นมีผลสะท้อนที่ดีและได้รับการตอบรับในเชิงบวกและมีการนำเอาโครงการไปดำเนินการใน 2 ส่วนก็คือ (1) การนำเอาแนวคิดของโครงการวิจัยไปเป็นแผนการดำเนินการในอนาคต (2) นำเอากรอบข้อมูลเชิงวิชาการไปใช้ในการเรียนการสอนในสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษาของพื้นที่

บทสรุป

การวิจัยเรื่อง “พุทธนวัตกรรมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ และประเมินผลพุทธนวัตกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดหนองคาย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร การสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อยกับผู้มีส่วนได้เสียจำนวน 55 รูป/คน ครอบคลุมพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชน หน่วยงานรัฐ และผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดหนองคายมีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจำนวนมาก แต่ยังขาดการจัดการอย่างเป็นระบบ คณะผู้วิจัยจึงคัดเลือกแหล่งโบราณคดีนำร่องจำนวน 12 แห่ง ในอำเภอเมืองหนองคายและอำเภอท่าบ่อ เพื่อนำมาพัฒนาเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบวงรอบ เริ่มต้นและสิ้นสุดที่วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง โดยแบ่งเป็นเส้นทางขาไปและขากลับ เพื่อให้สอดคล้องกับความสะดวกในการเดินทางและการเรียนรู้ตามลำดับพื้นที่ จากนั้นได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ได้แก่ โครงการอบรมยุวมัคคุเทศก์ และกิจกรรมนำประชาชนทดลองเดินทางตามเส้นทางที่พัฒนา ผลการดำเนินงานทำให้ผู้เข้าร่วมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมในพื้นที่เพิ่มขึ้น รวมทั้งเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีของชุมชน ผลการประเมินเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อยพบว่าโครงการมีประโยชน์ทั้งในระดับชุมชนและระดับนโยบาย โดยชุมชนสามารถใช้เส้นทางท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสร้างรายได้และการเรียนรู้ ขณะที่ระดับจังหวัดควรกำหนดนโยบายท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างชัดเจน และบูรณาการองค์ความรู้เข้าสู่ระบบการศึกษา องค์ความรู้สำคัญจากการวิจัย คือ กระบวนการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชิงพุทธนวัตกรรม 4 ขั้นตอน ได้แก่ การสำรวจและคัดเลือกแหล่งนำร่อง การพัฒนาเส้นทางและฐานข้อมูล การจัดกิจกรรมเรียนรู้และสร้างเครือข่าย และ

การประเมินผลเพื่อต่อยอดเชิงนโยบาย ซึ่งสามารถใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดหนองคายและพื้นที่อื่นต่อไปได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. **พระธาตุโพนจิกเวียงงัว**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล http://www.finearts.go.th/olddata/files/bThat_Phon_Chik_Wiang_Ngua.pdf. เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

กรมศิลปากร. **อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม)**. พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2537).

กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดหนองคาย. แผนพัฒนาจังหวัดหนองคาย ปี พ.ศ. 2566–2570. จาน [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: https://www.nongkhai.go.th/web_nk/stratigy_plan.php เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากร 9 ขอนแก่น. **โครงการศึกษาแหล่งโบราณสถานเมืองโบราณเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย**. (ขอนแก่น : เอกสารสำเนา. 2553).

ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย : จารึกวัดพระแก้ว [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/2393 เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

ฐานข้อมูลแหล่งโบราณคดีที่สำคัญของประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิริธร. จารึกวัดพระไชยเชษฐาธิราช. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/archaeology/archaeology/ เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

ฐานข้อมูลแหล่งโบราณคดีที่สำคัญในประเทศไทย “บ้านโคกคอน” [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล https://archaeology.sac.or.th/archaeology/198.เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

พ.ท.สุพจน์ โพธิสว่าง. **ประวัติหลวงพ่อพระใส**. (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2538).

พัฒน์ น้อยแสงศรี. เรียบเรียง **พระเจ้าองค์ตื้อ.** ในการรวมบทความ หนองคายเพื่อคนหนองคาย เรียบเรียงจัดพิมพ์โดยนางสาววนิดา ส่งเสริมสวัสดิ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มังกรการพิมพ์).

ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ใบเสมาหินศาลเจ้าพ่อเปงจาน [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูลhttp://www.m-culture.in.th/album/100504/ เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย จารึกวัดศรีเมือง ด้านที่ 1 พุทธศักราช 2109 [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/2247 เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

สำนักศิลปากรที่ 8 ขอนแก่น วัดสาวสุวรรณาราม บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูลhttps://www.facebook.com/finearts8. Khonkaen /photos / a.398432477194211/990330584671061/?_rdr เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2568.

หลักฐานการพบ(1) บัวแถลงรูปเทวดาถือกระบอก 2 ชิ้นซึ่งทางวัดเอามาทำเป็นใบเสมา (2) นาคปัก และ (3) หัวบันไดนาค กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากร 9 ขอนแก่น. **โครงการศึกษาแหล่งโบราณสถานเมืองโบราณเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย**. (ขอนแก่น : เอกสารสำเนา. 2553).